

Utbildning inom högskolor, universitet och kriminalvården om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

I ett tidigare temanummer av Socialmedicinsk Tidskrift 2019 (nummer 4) redovisas mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer både nationellt och globalt (1). I en av artiklarna betonas behovet av både grundutbildning för de som möter problemet i sin yrkesutövning men även lokala utbildningar i närområdet bland grupper där jämställdhetsarbetet är eftersatt (2). Problemet har återigen lyfts upp på den politiska agendan efter ett tragiskt kluster av fem mord inom en 3-veckorsperiod i år. En noggrann men skakande genomgång av 299 mord presenterades av journalisterna Wiegl & Edblom (3). De beskriver i sin bok att i över hälften fallen fanns det tydliga varningssignaler i form av polisanmälningar, släktingar som larmat, grannar som känt till problemet och i flera fall hade hjälp sökts hos socialtjänst och kvinnojourer. Det är därför välkommet att ämnet numera ingår i utbildningen för de yrkesgrupper som möter denna problematik.

Nyligen (2021) presenterade justitieministern ett åtgärds paket med fyrtio punkter uppdelat på förebyggande arbete, ökat skydd för de våldsutsatta, skärpta straff och insatser för att öka kunskapen om problemet. Dessutom ges i uppdrag åt Brottsförebyggande rådet att bidra med mer detaljerade studier. I sammanhanget kan inte nog det förebyggande arbetet betonas. Innan vi presenterar författarna och deras bidrag ges en bakgrund till ändringarna i Högskoleförordningen år 2017.

Redan år 2014 ratificerade Sverige Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor i nära relationer, den s.k. "Istanbulkonventionen" (4, 5), och mycket har hänt sedan dess. I artiklarna 14 och 15 i konventionen betonas vikten av utbildning för att öka kunskapen om våld mot kvinnor och behovet av förebyggande åtgärder (5). Sveriges åtagande i enlighet med Istanbulkonventionen återspeglas i jämställdhetspolitiken, inklusive en tioårig nationell strategi (Skr. 2016/17:10) (6). Några exempel på våld som omfattas av strategin är mäns våld mot kvinnor, hedersbaserat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål, intimt partnervåld, (oavsett kön eller sexuell identitet), tvångsäktenskap, könsstympning (FMG), barnäktenskap och våld mot barn (6). Ett nytt examensmål har införts att: "visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer" för åtta utbildningsprogram år 2017 (7). De utbildningsprogrammen som omfattas är fysioterapi-, jurist-, socionom-, sjuksköterske-, psykolog-, tandläkar- och läkarprogrammen (SFS 2017:857) och tandhygienistprogrammet (SFS 2018:1135).

Det nya examensmålet två delar, dvs mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation kan anses som en sammanfattning av olika typer av våld och utsatthet som ingår i den nationella strategin inklusive vilka personer som kan drabbas. Till exempel framgår det tydligt i strategin att även mäns och pojkers utsatthet för våld respektive kvinnors och flickors utövande av våld när det gäller våld från närstående (t.ex., hedersrelaterat våld och förtryck, sexualbrott samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål) måste motverkas. Även hbtq-personers utsatthet för våld i nära relationer, prostitution, och människohandel för sexuella ändamål tas upp.

Examensmålet är därför ytterligare ett exempel på högskolesektorns strategiska roll för att uppnå en social förändring, inklusive att ifrågasätta könsnormer och främja jämställdhet. Den svenska modellen för kvalitetssäkring av utbildningsprogram bygger på de europeiska riktlinjerna för kvalitetssäkring: ”Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)” (8). En anpassning har gjorts utifrån svensk lagstiftning och förordningar om jämställdhet (9). Jämställdhet är därmed ett av de centrala bedömningsområdena i den svenska modellen, vilket innebär att könsperspektivet måste beaktas, införlivas och adekvat kommuniceras vad gäller utformning, innehåll vid genomförande av alla program vid svenska lärosäten (9, 10).

Sedan Sverige ratificerade Istanbulkonventionen 2014 har det också skett ändringar i Sexualbrottslagstiftningen (samtyckeslagen) från 2018 och FN:s konvention om barnets rättigheter som blev svensk lag från och med januari 2020. För att nya lagar, riktlinjer och policys verkligen skall kunna bidra till en förändrad situation för våldsutsatta enligt strategin finns det ett behov av flera aktörer i samhället som besitter relevanta kunskaper. De yrken som omfattas av SFS 2017: 857 och SFS 2018: 1135 möter ofta personer som utsätts för olika typer av våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Införandet av det nya examensmålet är därför ett unikt sätt att bekräfta den högre utbildningens strategiska roll, eftersom examensmålet syftar till en kompetensuppbyggnad redan under grundutbildningen för de yrken som möter både offer och förövare.

Avsikten med SFS 2017: 857 och SFS 2018: 1135 är därför att utrusta studenterna med relevanta kunskaper och färdigheter för att kunna känna igen signaler om våld som de möter i sitt framtida arbetsliv. Examensmålet om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer innehåller krav på en obligatorisk undervisning i ämnet. Samtidigt innebär examensmålet utmaningar för de olika lärosätena eftersom det är både omfattande och komplext. De flesta har dock påbörjat arbetet med att implementera examensmålet i berörda utbildningar (11).

Detta temanummer syftar därför till att både generellt sprida och öka kunskapen men framför allt att bidra till ett kunskapsutbyte mellan de olika lärosätena. Här ges en möjlighet att ta del av varandras erfarenheter, idéer och pedagogiska

grepp. Vår förhoppning är att temanumret skall vara en källa till inspiration i det fortsatta viktiga arbetet med att minska mäns våld mot kvinnor. Glädjande har många värdefulla och intressanta artiklar inkommit som representerar hur man arbetar med ämnet både för blivande fysioterapeuter, socionomer, sjuksköterskor och för personalen inom kriminalvården. De medverkande har alla lång erfarenhet och värdefulla kunskaper inom ämnesområdet och har publicerat artiklar och böcker som används i utbildningen. Här ges en kort presentation av författarna och deras respektive bidrag.

I den första artikeln redogör Ellinor Hallebro, vid Kriminalvårdens huvudkontor för deras arbete med förövare. Artikeln ger en överblick av principerna om risk, behov och mottaglighet som ska genomsyra allt återfallsförebyggande arbete inom Kriminalvården. Vidare beskrivs också de samtalsstrategier som används av baspersonal i anstalt och i frivård. Utöver detta ingår kriminalvårdens evidensbaserade behandlingsprogram samt utbildningsprocessen för programledare (behandlare) med särskilt fokus på behandling av relations- och sexualbrott. All personal i Kriminalvården genomgår en intern grundutbildning där teori varvas med praktik. Grundutbildningen omfattar 24 veckor, och därefter erbjuds ett stort utbud av fort- och vidareutbildningar.

Gunilla Albinsson vid Linnéuniversitetet, redogör för hur examensmålet ”mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer” har implementerats och integrerats i sjuksköterskeutbildningen. En reflexiv läroprocess eftersträvas där kunskapsbildning utgörs av såväl teoretiskt förankrad som praktisk användbar kunskap. I de tre kurser som beskrivs i artikeln tas avstamp i en pedagogisk grundtanke som stödjer ett studentcentrerat, problemorienterat och hållbart lärande. Viktiga hörnstenar i de pedagogiska processer som äger rum inom den lärande gruppen är individuellt och gemensamt lärande samt anpassade didaktiska modeller.

Goldina Smirthwaite, Kristina Schildmeijer och Katarina Swahnberg från sjuksköterskeutbildningen vid Linné Universitetet tar upp erfarenhetsbaserade reflektioner om etik i våldsundervisningen, och om det spänningsfält som uppstår när olika ämnens perspektiv gör anspråk på tolkningsföreträde till hur våld ska förstås.

Anna Bjarnegård Sellius och Eva Holmgren från institutionen för neurovetenskap & fysiologi, sektionen för hälsa & rehabilitering, Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet. Utbildningen i ämnet för fysioterapeuter startade redan 2011. Utöver teoretiska kunskaper betonas vikten av färdighetsträning i att identifiera våldsutsatthet. Särskilt kopplingen mellan stressfysiologiska spänningstillstånd och våldsutsatthet och träning i att ta hand om dessa patienter.

Katarina Hjortgren, Björn Johansson och Åsa Källström vid institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete, Örebro universitet redovisar sina erfarenheter från implementeringen av det nya kursmålet i socionomprogrammet. Förfat-

tarna betonar behovet av en övergripande strategi för hur det nya kunskapsområdet skall struktureras. Vidare att den programansvarige tar ett övergripande ansvar för progressionen och att kunskapsområdet integreras med centrala yrkesspecifika färdigheter. Sist men inte minst att svårigheter med att implementera nya kursmål synliggörs. En stark tillgång i arbetet var att flera lärare har lång erfarenhet av såväl forskning som kliniskt arbete med dessa frågor inom socialtjänstens verksamhetsområde. En utmaning som anges var att samordna och tillvarata den samlade kompetensen vad gäller forskningsanknytning och att utveckla olika yrkesspecifika färdigheter.

Ellinor Tengelin, Högskolan Väst, Trollhättan, Henrik Eriksson, Röda Korsets högskola, Stockholm och Högskolan Väst, Trollhättan och Elisabeth Dahlborg, Högskolan Väst, Trollhättan och Norges Teknisk - Naturvetenskapliga Universitet/campus Ålesund diskuterar i artikeln normkritik som ett arbetssätt i utbildningen och formulerar några handfasta råd. Undervisning om normer och makt kan förflyttas från att vara en perifer fråga driven av eldsjälur till ett gemensamt kollegialt ansvar med en central placering i varje kurs. Råden kan användas av ledare och lärare som vill erbjuda en sjuksköterskeutbildning där studenters förmåga att fråga, agera och ge våldsutsatta kvinnor en röst är ett centralt inslag.

Maritha Jacobsson & Daniel Nilsson Ranta vid Centrum för socialt arbete, Uppsala universitet har i sin artikel fokuserat på användningen av case-metodik där studenterna ges möjlighet att analysera, argumentera och diskutera komplexa problemsituationer. Institutionen har ett nära samarbete med Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) i Uppsala. Några viktiga erfarenheter som lyfts fram är betydelsen av ett samspelt lärarlag som har kännedom om varandras undervisning och användningen av klassisk undervisning som seminarier och färdighetsutbildning jämfört med digitala lösningar. Författarna varnar för en politisering av utbildningen i förhållande till det fria universitetets ansvar. I vårt temanummer 2019 analyserade Carin Holmberg konsekvenserna av hur olika politiska begrepp används (12). Därför viktigt att studenterna ges verktyg att själva kritiskt granska och utveckla sin förståelse av hur mäns våld i nära relationer kan förstås och bemötas. I utbildningen ingick också intervjuer med yrkesverksamma som arbetar med dessa frågor inom socialt arbete, kvinnojourer och rättsliga företrädare för de som utsatts för våld i nära relation.

Från Uppsala universitet skriver Ulla Albért, Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Christine Leo Swenne, sjuksköterskeprogrammet, Berit Thoudal, sjuksköterskeprogrammet, och Anette Marklund, Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK). Sjuksköterskeprogrammet vid Uppsala universitet undervisade tidigt om kunskapsområdet och har sedan 2006 utvecklat en sammanhållen undervisning fördelat på flera terminer. Från 2019 finns en möjlighet till fördjupning genom en valbar kurs. Författarna redogör i detalj för hur utbildningen

är organiserad och genomförs. Kunskapsmålet har brutits ned till mindre delar som exempelvis belyser särskilda sårbarheter för våld. En tvärvetenskaplig ansats, undervisning om lagstiftning och erfarenheter från praktisk verksamhet, kombinerat med reflektion ger studenterna förutsättningar att omsätta kunskapen i professionell praktik. I en avslutande kommentar tas några utmaningar upp när det gäller att införa ett nytt kunskapsmål som tillgång till ämneskompetens, utrymme i studieplanen och progression mellan olika delmål. Ett samarbete har bedrivits mellan olika kurser och terminer för att genomföra en s.k. strimma genom hela utbildningen i ämnet.

Inger Linblad och Johanna Björkstén från avdelningen för socialt arbete på institutionen för samhällsvetenskaper vid Södertörns högskola i Huddinge redogör tillsammans med Malin Tilling från Sollentuna kvinnojour och Lotta Molander Shanti från Kvinnojouren i Huddinge för hur undervisning om våld sker inom ramen för socionomutbildningen med storstadsprofil. Särskild betoning läggs på den rättsliga grunden för socialtjänstens utredningar och beslut när det gäller barnavårdsärenden. Författarna beskriver olika typer av kreativa undervisningsmoment för att förena teoretisk kunskap med en professionell yrkespraktik.

Elisabeth Lindberg från Högskolan i Borås beskriver hur mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer kan implementeras under sjuksköterskeutbildningen med stöd i vårdvetenskaplig teori. Vårdvetenskapens centrala begrepp såsom hälsa, lidande, vårdrelation och patientperspektiv ger stöd för att utveckla kunskap om hur den blivande sjuksköterskan kan uppmärksamma och möta våldsut-satthet. För att främja lärandet har en didaktisk strategi som bygger på reflektion utvecklats. I reflektionen möjliggörs ett möte mellan teoretisk kunskap, patientens berättelse och studentens levda erfarenhet.

Maria Scheffer Lindgren, Socionomprogrammet vid Karlstads universitet presenterar kursen våld i nära relationer med inriktning mot socialt arbete. Kursen genomfördes för första gången vårterminen 2019. Inalles åtta lärandemål ingår. Ansluter till Holmbergs kritik av att våldet betecknats som könsneutralt (12). Begreppen mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer kommer att förtydligas i kursplanen i enlighet med examensmålet i högskoleförordningen. Den nuvarande benämningen särskilt utsatta grupper kommer att ersättas av benämningen; ”personer som befinner sig i sårbara livssituationer”. I kursen har undervisningen utförts av både egna lärare och yrkesverksamma personer med lång erfarenhet och kompetens inom området.

Ann-Charlotte Münger, Frida Fröberg och Laura Korhonen från det Nationella kunskapscentret Barnafriad vid Linköpings universitet, presenterar tillsammans med Jens Lindberg, verksam vid Institutionen för socialt arbete, Umeå Universitet, hur examensmålet kan förstås, tolkas och implementeras utifrån delmålet våld mot barn. Exempel används från två program och lärosäten; So-

cionomprogrammet vid Umeå universitet och Fysioterapeutprogrammet, Linköpings universitet. Artikeln utgår från den högskolepedagogiska kursen ”Att undervisa om våld mot barn i universitets- och högskolans utbildningar” som Barnafrid genomfört på uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten.

Leah Emegwa-Okenwa, Stephanie Paillard-Borg, Inger Wallin-Lundell, Anna Ståhlberg, Maria Åling, Gabriella Ahlenius och Henrik Eriksson från Röda Korsets högskola i Stockholm redogör för sin tillits-skapande ”Våga fråga och agera” - modell för att upptäcka tidiga tecken på våld i komplexa kliniska situationer. Olika hinder i arbetet som sjuksköterska och hur man kan agera analyseras. Utbildningen har ett globalt perspektiv på hälsoproblemet. Även barnens situation tas upp med utgångspunkt i Barnafrids webb-kurs. Upplägget på Röda Korsets högskolan är ett exempel på hur det nya examensmålet har implementerats genom att integrera befintliga utbildningsmaterial från väl etablerade organisationer såsom NCK och Barnafrid.

TACK!

Ett stort tack till alla som medverkat till detta temanummer av SMT. Efter publiceringen av det tidigare temanumret i ämnet (2019) efterfrågades information om vilken utbildning som nya medarbetare erhöll inom olika utbildningar mot bakgrund av de nya kursmålen i högskoleförordningen. Det känns tryggt att man både inom högskolor och universitet och kriminalvården har en väl utbyggd utbildningsverksamhet med hjälp av lärare med en hög kompetens och ett kritiskt förhållningssätt till ämnesområdet. Vikten av tidig upptäckt kopplat till stödjande insatser i samverkan kan inte nog betonas. Även om detta folkhälso- och samhällsproblem är komplext så kan välutbildade studenter inom vårdutbildningar, socionomprogrammen och medarbetarna inom kriminalvården göra skillnad!

Temaredaktörer

Leah Okenwa - Emegwa

*Docent och Högskolelektor, Röda Korsets Högskola
Stockholm*

Bjarne Jansson

*Professor i Socialmedicin, Karolinska Institutet
Stockholm*

Referenser

1. Jansson B. (temaredaktör). Mäns våld mot kvinnor – nationellt och globalt. *Socialmedicinsk Tidskrift* 2019; 96(4): 479-626.
2. Ekblad S och Baldursdóttir S. Kunskaper om mänskliga rättigheter och socialtjänsten i dialog med nyanlända kvinnor förbättrar psykiska hälsan och relationen till barnen: Erfarenheter från cirkelträffar på fyra orter. *Socialmedicinsk Tidskrift* 2019;96(4):574-84.
3. Weigl K, Edblom K. I händelse av min död. Stockholm, Natur och kultur, 2019.
4. Council of Europe. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence 2011 [cited 2020 21 September]. Available from: <https://rm.coe.int/168008482e>
5. Council of Europe. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence 2011 [cited 2020 21 September]. Available from: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=210>
6. Regeringen. Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid, Kap En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor: Svenska Regeringen 2016 [cited 2020 13 November 2020]. Available from: https://www.regeringen.se/49d3d6/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/jamstalldhet/en-nationell-strategi-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor_utdrag-ur-skr.-2016_17_10.pdf.
7. Regeringen. Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100); 2017 [cited 2020 November 13]. Available from: <http://rkrattsdb.gov.se/SFSdoc/17/170857.PDF>.
8. Thune C. Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area. Report, European Association for Quality Assurance in the European Higher Education. 2005.
9. The Swedish Higher Education Authority. Guidelines for reviewing quality assurance procedures of higher education: The Swedish Higher Education Authority; 2018 [cited 2020 24 September]. Available from: <https://english.uka.se/download/18.62d90bc71639eb905762081/1528099249274/guidelines-reviewing-the-heis-quality-assurance-processes.pdf>.
10. Okenwa-Emgwa L, von Strauss E. Higher education as a platform for capacity building to address violence against women and promote gender equality: the Swedish example. *Public health reviews*. 2018;39(1):1-6.
11. Carlsson N. Lärosätenas utbildningsbehov i frågor om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer 2020 [cited 2021 26 Jan]. Available from: https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/files/2020/07/La%CC%88rosa%CC%88tenas-utbildningsbehov-i-fra%CC%8Agor-om-ma%CC%88ns-va%CC%8Ald_Slutrapport_200712-utan-nummer.pdf
12. Holmberg C. Mäns våld mot kvinnor - dess samhälleliga och interpersonella betydelse. *Socialmedicinsk Tidskrift* 2019;96(4):490-498.